

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ПОГЛЯД НА ВАРІАНТИ КОДИФІКАЦІЇ

Андрій Омельченко

*доктор юридичних наук, професор, в.о. завідувача кафедри приватного права Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, головний науковий співробітник наукового сектору комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності відділу промислової власності і комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності НДІ інтелектуальної власності НАПрН України
ORCID: 0000-0002-8407-8555*

У статті розглянуто підходи до подальшої кодифікації законодавства України у сфері інтелектуальної власності. Можна виділити шість варіантів такої кодифікації: 1) на рівні окремих спеціальних законів; 2) на рівні Цивільного кодексу України та окремих спеціальних законів; 3) на рівні Кодексу законів про інтелектуальну власність та окремих спеціальних законів; 4) розроблення спеціальних кодифікаційних актів у сфері авторського права і суміжного права та у сфері промислової власності; 5) у рамках Цивільного кодексу України; 6) у рамках Кодексу законів про інтелектуальну власність.

Ключові слова: право інтелектуальної власності, законодавство, систематизація, кодифікація

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності, розвиток економіки та цивільного обороту, формування цифрової економіки актуалізують питання подальшого розвитку законодавства України у сфері інтелектуальної власності, зокрема його подальшої систематизації. Така систематизація має якісно покращити стан правового регулювання суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності та сприяти економічному розвитку країни у воєнний та повоєнний час.

На цьому етапі систематизації законодавства України у сфері інтелектуальної власності актуальним питанням, яке потребує свого вирішення, є обрання ефективного варіанта подальшої кодифікації цього законодавства.

Літературний огляд. Питання систематизації законодавства у сфері інтелектуальної власності є предметом наукових досліджень таких авторів як Г. О. Андрощук, О. Ф. Дорошенко, А. О. Кодинець, В. М. Крижна, Н. М. Мироненко, О. П. Орлюк, О. А. Підпригора, М. Ю. Потоцький, Л. І. Работягова, Р. О. Стефанчук, О. О. Тверезенко, Т. Ю. Федорова, Р. Б. Шишка, А. С. Штефан, О. О. Штефан та низки інших. Однак залишаються дискусійними теоретичні питання щодо обрання конкретного варіанта кодифікації законодавства України у сфері інтелектуальної власності.

Метою дослідження є визначення та аналіз можливих варіантів подальшої кодифікації законодавства України у сфері інтелектуальної власності.

Виклад основного матеріалу. Прийняття 16 січня 2003 року Цивільного кодексу України свого часу посилило регулюючий потенціал усього масиву цивільно-правових актів, стали більш чіткими контури законодавства у сфері інтелектуальної власності як самостійної підгалузі цивільного законодавства. Зокрема це знайшло своє відображення в наявності у змісті Цивільного кодексу України окремої книги четвертої «Право інтелектуальної власності» [1].

Однак слід зазначити, що об'єктивною реальністю розвитку суспільства є постійне ускладнення суспільних відносин. Розвивається та ускладнюється система законодавства, збільшується кількість її норм, інститутів, підгалузей, галузей. Стає дедалі складніше забезпечити узгодженість норм, сформульованих у багатьох джерелах, зростає імовірність протиріч, дублювання норм, ускладнюється масив законодавства в цілому.

На нашу думку, основними завданнями систематизації законодавства у сфері інтелектуальної власності повинні стати підвищення ефективності правового регулювання суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності; посилення базової та системотворювальної ролі кодифікації для всієї підгалузі законодавства у сфері інтелектуальної власності; нарощування нормативного змісту кодифікованого акта у сфері інтелектуальної власності за рахунок імплементації до нього норм інших нормативно-правових актів, що виявили свою результативність і стабільність; досягнення взаємоузгодженості та стабільності дії актів законодавства у сфері інтелектуальної власності, усунення їх множинності; подальше здійснення гармонізації національного законодавства у сфері інтелектуальної власності з вимогами міжнародного права.

Практична діяльність з метою систематизації законодавства у сфері інтелектуальної власності повинна включати такі етапи: оцінка сучасного стану цієї підгалузі законодавства, виявлення при цьому основних проблем і суперечностей, визначення вихідних позицій систематизації законодавства; прогноз подальшого розвитку законодавства у сфері інтелектуальної власності та його інститутів; визначення короткострокових, середньострокових та довгострокових етапів систематизації законодавства у сфері інтелектуальної власності.

Як відомо, формами систематизації законодавства є консолідація та кодифікація. Предметом дослідження цієї статті є можливі варіанти подальшої кодифікації законодавства України у сфері інтелектуальної власності.

Слід зазначити, що правові та організаційні засади правотворчої діяльності, принципи і порядок її здійснення, учасники правотворчої діяльності, правила техніки нормопроекування, порядок здійснення обліку нормативно-правових актів, а також правила дії нормативно-правових актів, усунення прогалин, подолання колізій у нормативно-правових актах та здійснення контролю за реалізацією нормативно-правових актів визначаються Законом України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 року № 3354-ІХ (далі — Закон України «Про правотворчу діяльність») [2].

Так, відповідно до ч. 2 ст. 10 Закону однією з форм прийняття закону є кодекс. Положення про кодекс, як окрему форму закону, містяться у ст. 11 Закону. Кодексом є закон, який створений шляхом систематизації норм права, містить загальні засади, на підставі яких комплексно регулює однорідну сферу суспільних відносин, забезпечуючи стабільність правового регулювання. У процесі ухвалення законів, що розвивають положення кодексу у відповідній сфері, повинні дотримуватися основні принципи правового регулювання суспільних відносин, встановлені кодексом. Якщо проект кодексу передбачає прийняття на його виконання інших законів чи підзаконних нормативно-правових актів, до проекту кодексу додається перелік таких нормативно-правових актів з визначенням їхніх цілей, завдань, структури та основних положень. Особливості структури кодексу визначені у ч. 3 ст. 32 Закону України «Про правотворчу діяльність».

У юридичній літературі вже приділялася увага дослідженню окремих варіантів кодифікації законодавства у сфері інтелектуальної власності. Як зазначає Мироненко

Н. М., «питання щодо доцільності кодифікації законодавства у сфері інтелектуальної власності є дискусійним в Україні, навіть серед прихильників такої кодифікації. Основна дискусія зосереджується навколо наступних питань: 1) чи повинна кодифікація законодавства у сфері інтелектуальної власності здійснюватися у межах Цивільного кодексу України (у деяких країнах в межах торгового кодексу), чи це має бути окремий кодифікаційний акт, в якому будуть об'єднані всі інститути права інтелектуальної власності, як це має місце у Франції, чи кодифікацію необхідно здійснити окремо авторського права, окремо промислової власності; 2) як має співвідноситися кодифікований акт із спеціальним законодавством щодо окремих інститутів права інтелектуальної власності; 3) як має співвідноситися кодифікований акт із законодавством, яке до нього дотичне» [3, с. 33].

Аналіз зарубіжного досвіду кодифікації законодавства у сфері інтелектуальної власності та вітчизняних наукових публікацій дає можливість зробити висновок про те, що законодавець може обрати один із шести різних, з точки зору техніки нормопроекування, варіантів подальшої кодифікації законодавства у сфері інтелектуальної власності:

- 1) кодифікація на рівні окремих законів, присвячених певним об'єктам інтелектуальної власності [5, с. 111];
- 2) збереження наявного на сьогодні дворівневого варіанта кодифікації — загальні положення про право інтелектуальної власності містяться у Цивільному кодексі України, а положення про окремі об'єкти інтелектуальної власності містяться в окремих спеціальних законах, які розвивають та деталізують положення цього кодексу [5, с. 113];
- 3) ще один дворівневий варіант кодифікації — загальні положення про право інтелектуальної власності містяться в окремому Кодексі законів про інтелектуальну власність, а положення про окремі об'єкти інтелектуальної власності містяться в окремих спеціальних законах, які розвивають та деталізують положення цього кодексу [6, с. 78];
- 4) розроблення спеціальних кодифікаційних актів законодавства у сфері інтелектуальної власності: у сфері авторського права і суміжного права та у сфері промислової власності [3, с. 33; 4, с. 89–90];
- 5) кодифікація законодавства про інтелектуальну власність виключно в рамках Цивільного кодексу України в межах процесу рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України [7, с. 22];
- 6) прийняття окремого єдиного кодифікованого законодавчого акта у сфері правового регулювання інтелектуальної власності — Кодексу законів про інтелектуальну власність [8, с. 90; 9, с. 14].

Зупинимося на короткій характеристиці кожного з наведених вище варіантів кодифікації.

Кодифікація на рівні окремих законів, присвячених певним об'єктам інтелектуальної власності, мала місце в Україні до прийняття чинного Цивільного кодексу України, тому повернення до такого варіанта кодифікації законодавства у сфері інтелектуальної власності на сучасному етапі розвитку системи законодавства країни є недоцільним.

Дворівневі варіанти кодифікації, — коли загальні положення про право інтелектуальної власності містяться у Цивільному кодексі України або у Кодексі законів про інтелектуальну власність, а положення про окремі об'єкти інтелектуальної власності містяться в окремих спеціальних законах, які розвивають та деталізують положення Цивільного кодексу України або Кодексу законів про інтелектуальну власність, — не в повній мірі будуть вирішувати завдання комплексного та системного правового регулювання суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності, уникнення дублювання та паралелізму положень окремих нормативно-правових актів, використання єдиного термінологічного апарату тощо. Саме ці проблеми

виявляються на сьогодні в ході практичного застосування чинного законодавства у сфері інтелектуальної власності в Україні, яке має дворівневий характер.

Розроблення спеціальних кодифікаційних актів законодавства окремо у сфері авторського права і суміжного права та окремо у сфері промислової власності також не буде у повній мірі вирішувати зазначені вище завдання комплексного та системного правового регулювання суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності, оскільки до предмету правового регулювання у сфері інтелектуальної власності, крім відносин у сфері авторського права і суміжного права та у сфері промислової власності, належить також низка інших суспільних відносин залежно від виду об'єктів права інтелектуальної власності.

Щодо варіанта кодифікації законодавства у сфері інтелектуальної власності виключно в рамках Цивільного кодексу України та включення змісту окремих спеціальних законів до змісту цього кодексу слід зазначити таке.

З одного боку, ураховуючи переважно цивільно-правовий характер суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності, можливо зупинитися на варіанті кодифікації законодавства про інтелектуальну власність у рамках Цивільного кодексу України. Аналіз системи законодавства країни про інтелектуальну власність свідчить про можливість такої кодифікації, оскільки в низці законів та підзаконних нормативних актів містяться положення, які вже частково відображені у змісті книги четвертої Цивільного кодексу України або тяжують до її змісту. Прийняття чинного Цивільного кодексу України стало першим етапом кодифікації законодавства у сфері інтелектуальної власності. Цей кодекс може стати базовим актом для реалізації наступного етапу розширення і поглиблення кодифікації законодавства у сфері інтелектуальної власності. Інші закони та підзаконні нормативно-правові акти у сфері інтелектуальної власності можуть прив'язуватися до відповідних глав книги четвертої вказаного кодексу, які можливо поступово нарощувати найбільш важливими нормами і посиленнями на конкретні закони чи підзаконні нормативно-правові акти, зміст яких недоцільно або технічно неможливо перенести в текст Цивільного кодексу України. Таким чином, цей кодекс може бути доповнений, щоб прямо регулювати більш широке коло суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності.

З іншого боку, законодавство у сфері інтелектуальної власності містить не лише норми цивільного законодавства, а й норми інших його галузей.

Так, визначальними для правового регулювання сфери інтелектуальної власності є норми Конституції України. Відповідно до її ст. 41 кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. У ст. 54 Конституції України зазначається, що громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом [10].

Окрім Конституції України, Цивільного кодексу України, законів України «Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів», «Про охорону прав на сорти рослин», «Про кінематографію», «Про правову охорону географічних зазначень», «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про театри і театральну справу», «Про музеї та музейну справу» та низки інших законів у сфері інтелектуальної власності, норми, що врегульовують суспільні відносини у сфері інтелектуальної власності, містяться у:

- Господарському кодексу України (ч. 2 ст. 5, ч. 2 ст. 33, гл. 16 «Використання у господарській діяльності прав інтелектуальної власності», ч. 1 ст. 174, ч. 1 ст. 213, ч. 1 ст. 326, ч. 2 ст. 327, ч. 1 ст. 329) [11];

-
- Кодексі законів про працю України (ст.ст. 49-6, 91) [12];
 - Сімейному кодексі України (ч. 1 ст. 182) [13];
 - Бюджетному кодексі України (абз.. 14 ч. 4 ст. 13, п. 13-8 ч. 3 ст. 29) [14];
 - Податковому кодексі України (пп. 14.1.184, 14.1.203, 14.1.225 п. 14.1 ст. 14; пп. 39.2.1.4 п. 39.2 ст. 39; п. 42-1.2 ст. 42-1; пп. 87.3.4 п. 87.3 ст. 87; пп. 135.2.1.10 та 135.2.1.13. п. 135.2 ст. 135; пп. 140.5.7 п. 140.5 ст. 140; пп. 164.2.3 п. 164.2 ст. 164; пп. 170.7.4 п. 170.7 ст. 170; п. 172.3. ст. 172; п. 174.1. ст. 174; п. 186.3. ст. 186; п. 93 підроз. 2 розд. XX; пп. «т» п. 4 підрозд. 9-4 розд. XX) [15];
 - Кодексі України про адміністративні правопорушення (ст. 51-2 «Порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності», ст. 156-3 «Порушення встановлених законодавством вимог щодо заборони реклами та спонсорства тютюнових виробів») [16];
 - Кримінальному кодексі України (ст. 176 «Порушення авторського права і суміжних прав», ст. 177 «Порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію») [17].

Процесуальні норми щодо судового захисту прав інтелектуальної власності містяться у положеннях Цивільного процесуального кодексу та Господарського процесуального кодексу.

Отже можна зробити висновок про те, що за переважно цивільно-правового характеру суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності зазначені суспільні відносини врегульовані нормами конституційного, адміністративного, фінансового, сімейного, трудового та кримінального права, а також нормами цивільного процесуального та господарського процесуального права.

У юридичній літературі доведено, що суспільні відносини у сфері інтелектуальної власності регулюються нормами як приватного, так і публічного права [5, с. 114]. При цьому важливо наголосити на тому, що суспільні відносини у сфері інтелектуальної власності врегульовані нормами, які мають не лише матеріальний, а й процедурний та процесуальний характер [9, с. 10–11].

Отже, окремі елементи міжгалузевого характеру законодавства України у сфері інтелектуальної власності та зарубіжний досвід кодифікації законодавства про інтелектуальну власність у Франції та низці інших країн свідчать про перспективність для України такого варіанта кодифікації законодавства у сфері інтелектуальної власності, як прийняття окремого єдиного кодифікованого законодавчого акта у сфері правового регулювання інтелектуальної власності — Кодексу законів про інтелектуальну власність. Слід зазначити, що на європейському рівні в останні роки все частіше порушується питання розроблення єдиного Європейського кодексу права інтелектуальної власності.

Висновки. Усі шість можливих варіантів кодифікації законодавства у сфері інтелектуальної власності, окреслені у цій статті, заслуговують на увагу та подальшу наукову дискусію. Однак, на наш погляд, перспективною для практичного впровадження є подальша кодифікація законодавства у сфері інтелектуальної власності шляхом прийняття окремого єдиного кодифікованого законодавчого акта — Кодексу законів про інтелектуальну власність, що обумовлено особливостями стану та тенденціями розвитку системи законодавства України в цілому і системи законодавства у сфері інтелектуальної власності зокрема.

Маючи пандектну систему, зміст такого кодексу повинен включати загальні норми про право інтелектуальної власності та спеціальні норми про окремі об'єкти права інтелектуальної власності, що містяться у спеціальних законах, норми, що містяться у законодавчих актах іншої галузевої належності і врегульовують питання інтелектуальної власності, які можливо з точки зору техніки нормопроєктування перенести до змісту цього кодексу, норми про державне регулювання у сфері інтелектуальної влас-

ності, а також норми про відповідальність за порушення законодавства у сфері інтелектуальної власності.

При цьому Кодекс законів про інтелектуальну власність може включати не лише норми матеріального права, а й процедурні норми та норми процесуального права, виконуючи при цьому регулюючу, адміністративну та охоронну функції. Можливість поєднання в одному кодексі всіх трьох названих видів норм права доведена прийняттям Податкового кодексу України та Кодексу України з процедур банкрутства. Доцільним було б у змісті Кодексу законів про інтелектуальну власність застосувати принцип, який міститься у ст. 2 Податкового кодексу України щодо внесення змін до цього кодексу, а саме про те, що зміна положень цього кодексу може здійснюватися виключно шляхом внесення змін до цього кодексу.

Перелік використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 01.02.2024).
2. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24 серпня 2023 року № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (дата звернення: 01.02.2024).
3. Мироненко Н. Деякі теоретичні та практичні підходи до кодифікації законодавства у сфері інтелектуальної власності. *Приватне право і підприємництво*. 2023. Вип. 22. С. 30–38.
4. Андросчук Г., Дорошкнко О. Кодифікація права промислової власності Польщі: аналіз основних положень нового законопроекту // *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2022. № 4. С. 89–99.
5. Крижна В. Варіанти кодифікації законодавства у сфері інтелектуальної власності. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2010. № 1. С. 110–115.
6. Шабалін А. Про питання кодифікації законодавства у сфері інтелектуальної власності. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2021. № 1. С. 74–81.
7. Кодинець А. Оновлення законодавства у сфері інтелектуальної власності в умовах рекодифікації: напрями, проблеми, перспективи. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2021. № 6. С. 17–24.
8. Стефанчук Р. О. До питання про кодифікацію законодавства у сфері інтелектуальної власності. *Право України*. 2016. № 11. С. 86–91.
9. Потоцький М. Кодифікація законодавства України про інтелектуальну власність: матеріальний та процесуальний аспекти. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2021. № 6. С. 5–16.
10. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
11. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 01.02.2024).
12. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 01.02.2024).
13. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 01.02.2024).
14. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 01.02.2024).
15. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 01.02.2024).

16. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 01.02.2024).

17. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.02.2024).

Andrii Omelchenko

Doctor of Legal Sciences/Dr. Habil. (Law), Professor, head of the department of private law Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, chief researcher of scientific sector of commercialization intellectual property objects of department of industrial property and commercialization of intellectual property objects of Scientific-Research Institute of Intellectual Property National Academy of Law Sciences of Ukraine

Systematization of Ukrainian legislation in the sphere of intellectual property: theoretical view of the variants of codification

The development of the system of Ukrainian legislation, social relations in the sphere of economy and civil turnover actualizes the issue of further codification of Ukrainian legislation in the sphere of intellectual property.

Six variants of such codification can be identified: 1) at the level of individual special laws; 2) at the level of the Civil Code of Ukraine and individual special laws; 3) at the level of the Code of Laws on Intellectual Property and individual special laws; 4) development of special codification acts in the field of copyright and related law and in the field of industrial property; 5) within the framework of the Civil Code of Ukraine; 6) within the framework of the Code of Laws on Intellectual Property.

All six variants deserve attention and further scientific discussion. However, in our opinion, further codification through the adoption of a separate unified Code of Laws on Intellectual Property is promising for practical implementation, which is due to the peculiarities of the state and development trends of the legal system of Ukraine as a whole, and the legal system in the field of intellectual property in particular.

Having a pandect system, the content of such a code should include general norms on intellectual property law and special norms on individual objects of intellectual property law (which are currently contained in special laws), norms that are currently contained in legislative acts of other branches and regulate intellectual property issues, which can be transferred to the content of this code from the rule-making technique's perspective, norms on state regulation in the sphere of intellectual property, as well as norms on responsibility for violations of legislation in the sphere of intellectual property.

At the same time, the Code of Laws on Intellectual Property can include not only the norms of material law, but also procedural norms and norms of procedural law, while performing regulatory, administrative and protective functions. In the content of the Code of Laws on Intellectual Property, it is expedient to apply the principle contained in Article 2 of the Tax Code of Ukraine, that the provisions of this Code can be changed only by changing this Code.

Keywords: intellectual property law, legislation, systematization, codification

*Рекомендовано відділом промислової власності і комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності НДІ інтелектуальної власності
(протокол № 1 від 26.01.2024 р.)*

Подано / Submitted: 31.01.2024
Прийнято до публікації / Accepted: 01.02.2024